

Црква Св. арханђела Михаила у селу Бељини

Резултати сондажних археолошких истраживања

ЗОРА Н СИМИЋ

Сондажна археолошка истраживања око цркве Св. арханђела Михаила предузета су да би се добили основни подаци на основу којих ће се изградити предлог о проглашењу рурално просторноисторијске целине у селу Бељини, у општини Барајеву, у којој се налази и црква.¹

Циљ истраживања био је да се добије стратиграфски пресек културних слојева на овом локалитету, да се утврди могуће постојање остатака старијег објекта на овом месту, као и да се добију подаци о дубини темеља постојеће цркве.

Бељинска црква налази се у средишту села, у његовом северном делу, на једној мањој заравни створеној на падинама које се спуштају десно од пута Барајево—Космај. Око цркве се налазе остаци некрополе са надгробним споменицима из XVIII и XIX века. Међу овима, у јужном делу порте, налази се надгробни

споменик који се, на основу сачуваног натписа на њему, датује у 1526. годину.² На основу овога може се претпоставити да је постојала и старија некропола од поменуте из XVIII и XIX века.

Село Бељина се у историјским изворима први пут помиње у турском катастарском попису

¹ Истраживачки радови вршени су од 11. до 16. маја 1981. године.

² М. Б. Милићевић, *Кнежевина Србија*, Београд 1876, 67; Б. Дробњаковић, *Космај*, СЕЗ XLVI, Насеља, 26 (Београд 1930) 56; Б. Вујовић, *Црквени споменици на подручју града Београда*, Београд 1973, 41.

Натпис на надгробном споменику гласи:

а се покоице
рава вожиа вѣкъсан
пристави се въ лет
з тисѣцно и лд
лиц априа кѣдн (7034 — 1526)

Сл. 1. Црква Св. арханђела Михаила у Бељини — општи изглед са југа (снимио Б. Вујовић)

Fig. 1. Église de Beljina, dédiée à saint archange Michel — vue générale du sud (Photo B. Vujović)

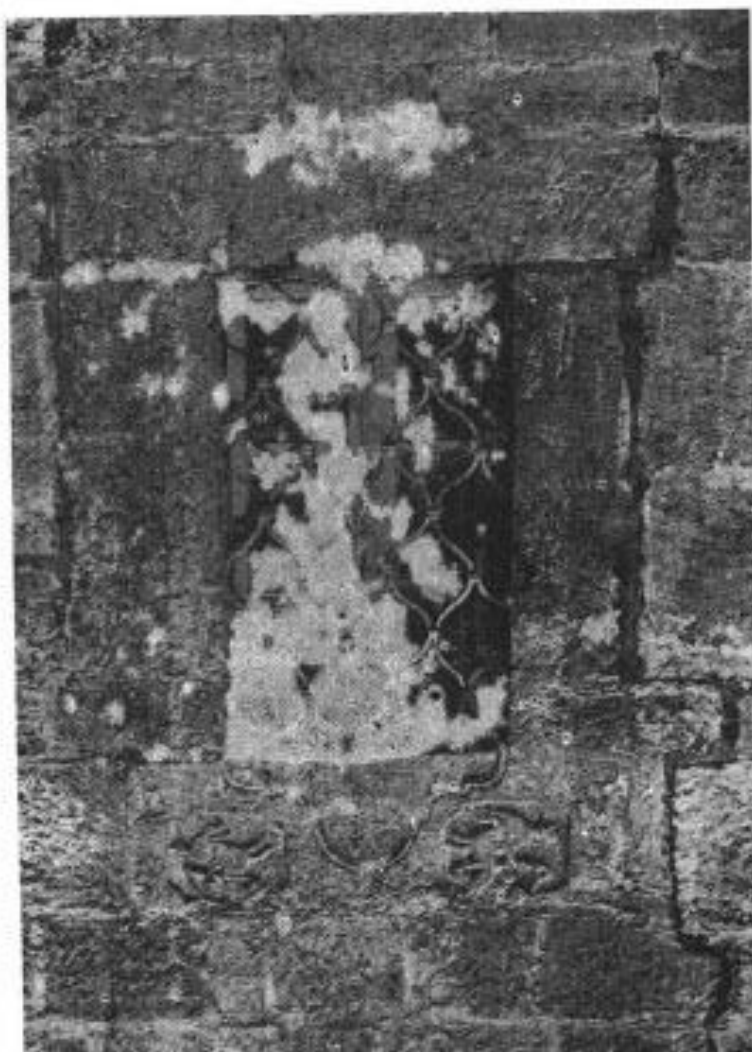
Сл. 2. Детаљ западне фасаде цркве у Бељини (снимио З. Симић)

Fig. 2. Façade occidentale de l'église de Beljina, détail (Photo Z. Simić)

Сл. 3. Детаљ прозора на јужној фасади (снимио З. Симић)

Fig. 3. Une fenêtre de la façade méridionale, détail (Photo Z. Simić)

села београдске нахије из 1528. године³, а затим у пописима из 1536. и 1560. године.⁴ О развоју насеља током XVII века за сада нема писаних података. Остаци материјалне културе из хатара овог села указивали су на то да је ова територија била настањена од најстаријих епоха. На основу каснијих писаних извора, који се односе на саму цркву, може се извести претпоставка да је на овом месту још у средњем веку постојало неко културно место или црква. На то су указивали и делови пластике уграђени у зидове цркве, који се према својим стилским одликама могу везати за средњи век.

Још је Феликс Каниц забележио да се око Бељине налазе тумули.⁵ У хатару села Бељине констатовани су антички остаци на локалитетима „Типеровац“ и „ЗбеговиштеМеђуриче“.⁶ На оба локалитета, према површинским налазима грађевинског шута и покретног археолошког материјала, може се претпоставити постојање грађевина типа „вила рустика“. У непосредној околини, на граници хатара села Бељине и Лисовића, на локалитету „Врела“ у Лисовићима, током 1954—1956. године откривени су остаци једне овакве грађевине датоване у крај II и прву половину III века.⁷ Са неког од ових локалитета вероватно потичу и римски надгробни споменици које бележи Никола Вулић⁸, од којих се један и данас налази у порти бељинске цркве. Ради се о антич-

кој стели дугој 1,92 m, широкој 0,75 m и дебелој 0,25 m. Стела је правоугаоног облика и има удубљено натписно поље, које је са леве и десне стране затворено са по једним косо канелираним облим стубом. Изнад натписног поља налази се калкан са представом венца и розетом у средини. Натпис је доста оштећен и тешко се чита.⁹

³ X. Шабановић, *Турски извори за историју Београда*, књ. 1, св. 1, Београд 1964, 39.

⁴ X. Шабановић, *нав. дело.*, 289, 484—485.

⁵ F. Kanitz, *Römische Studien in Serbien*, Wien 1892, 143; M. и Д. Гарашанин, *Археолошка налазишта у Србији*, Београд 1951, 39.

⁶ Рекогносцирање општине Барајево извођено је 1966. и 1979. године, документација Завода за заштиту споменика културе града Београда.

⁷ M. Величковић, *Врела у Лисовићуримско насеље*, Старице Н. С. IX—X, (Београд 1959) 377—378.

⁸ M и Д. Гарашанин, *нав. дело.*, 123; Н. Вулић, *Антички споменици у Србији*, Споменик СКА XLVII (Београд 1909) 173.

⁹ Н. Вулић, *нав. дело.*, 173, предложио је да се натпис чита овако:

D(is)[M(anibus).
A]nn(ius ili ia)...
A]pollo
.....
F]laviu[s
... oliv[a]
c onigi in [f(elici)

Од материјалних трагова ранијих култура у хатару села, треба споменути и камени мост са једним лучним отвором на средини. Мост се налази на прилазу селу, с леве стране пута који води од Барајева. Сада је на суву и великим делом је затрпан земљом. Вероватно се некада налазио на речици Прутен, која је временом променила свој ток. Према облику и начину грађења може се закључити да је настао у турском периоду, на траси пута који је од Београда водио ка Руднику. То нам потврђује и Евлија Челеби, који је, идући 1662. године из Београда за Ужице, прошао крз села Рушањ, Барајево, Лисовић и Барошевац ка овом делу пута.¹⁰ Како се Бељина налази између Лисовића и Барошевца, вероватно је траса тог пута пролазила и кроз Бељину, а у прилог те претпоставке сведочило би и постојање овог моста.

Сигурнијих података о насељу Бењини имамо тек с почетка XVIII века, из периода аустријске окупације Србије између 1717. и 1739. године. Бељина се као насељено место, без навођења других ближних података, појављује 1718. го-

Сл. 4. Детал прозора на јужној фасади (сними З. Симић)

Fig. 4. Une fenêtre de la façade méridionale, détail (Photo Z. Simić)

Сл. 5. Део надгробног споменика уграђеног на источној фасади (сними З. Симић)

Fig. 5. Une partie du monument funéraire, encastré dans la façade orientale (Photo Z. Simić)

дине на Епшелвицовой карти.¹¹ Следећи податак о насељу је из 1723. године, где се у таксилу за ову годину дистрикта београдског, помиње:

„Иерархе Беланска са 75 хл'ковъ.“¹² Између 1730. и 1736. године, нурија беланска је имала 77 домова.¹³ Први писани податак који се односи на саму цркву у Бељини имамо код Димитрија Руварца, који даје веома значајан опис цркве из 1732. године, где се каже:

„Къ селищѣ Бѣлинѣ, храмъ св. Архаггелъ, ѿ камене, стара цр'ковъ, точно покровъ новъ, святая трапеза ѿ камене, освещата.“¹⁴

Најзанимљивији податак који се односи на бељинску цркву је свакако Акт бр. XXIV Митрополијскопатријаршијског архива у Сремским Карловцима, из 1734. године, у коме се даје попис цркава и села у најближој околини Београда, а чак и неких испод планине Рудника.¹⁵ Овде је најзанимљивија белешка о развалинама старог града и остацима великог гробља код села Борка, на коме

„з'кло оудивително камѣнѣ има, висотою више ѿ сежна, даготою више глави“, па је на једном таквом и име

¹⁰ Е. Celebi, *Putopis — odlomci o jugoslovenskim zemljama* (Prevod Н. Šabanović), Sarajevo 1979, 333; Г. Шкриванић, *Путеви у средњовековној Србији*, Београд 1974, 103.

¹¹ Д. Пантелић, *Попис пограничних нахија Србије послеожаревачког мира*, Споменик САН ХСВИ (Београд 1948) 35.

¹² Д. Руварац, *Митрополија Београдска око 1735. године*, Споменик СКА XLII (Београд 1905) 151.

¹³ М. Б. Милићевић, *Белешке о неким нуријама црквма и манастирима у Србији из времена 1730-1736*, Споменик СКА XXXVII (Београд 1900) 167.

¹⁴ Д. Руварац, *нав. дело.*, 145.

¹⁵ Р. М. Грујић, *Прилози за историју Србије у доба аустријске окупације (1717-1739)*, Споменик СКА LII (Београд 1924) 86-87.

Вуксан и година 5. д. (1526), као и то да се у овом гробљу налази мала камена црквица „без прозора, као пештера, код које се неколико пута у години окупљају сељаци из Хана, Стојника, Борка и Лесковца, не да слушају службу, већ да уживају уз вино и ракију, јањце и остало што жрѣнију староврѣменомъ на- длѣжитъ, па се после посвађају и побију...“¹⁶

На основу натписа на надгробном споменику на коме се спомиње име Вуксан и година 1526, са сигурношћу се може тврдити да је овде заправо реч о некрополи око бељинске цркве, као и о црквици која се на овом месту налазила пре подизања данашње цркве. Такође, приликом рекогносцирања терена општине Барајева, у Борку нису утврђени остаци неке старије некрополе нити остаци цркве, што доводи до закључка да је писац овог Акта погрешно само у имену села, односно да се подаци односе на село Бељину, а не на Борак.

Постојећа црква у Бељини, посвећена св. арханђелу Михаилу, подигнута је између 1813. и 1819. године, о чему постоји уклесан натпис на северном порталу цркве, као и многи писани подаци.¹⁷ Између 1819. и 1830. године црква је била оштећена и извршено је неколико поправки.¹⁸ У току XX века, највеће поправке потичу из 1922. године, када је пао свод цркве.¹⁹ Том приликом је постављен и камени плочник око цркве и подигнута звонара која постоји и данас. Нове бетонске стазе стављене су 1980. године преко старијег плочника.

Црква је једнобродна грађевина без кубета, правоугаоне основе са полукружном апсидом (сл. 1). Размере су јој 20x10,06 m. Зидана је од тесаног камена. У зидове са спољне стране уграђени су делови пластике и надгробних споменика, који се по својим стилским особинама и обради камена не могу везати за период подизања цркве (1813—1819. године). Овде се првенствено мисли на камени блок са представом два сучељена лава и дрветом између њих, који је узидан на западној фасади изнад портала, као и на једноставно профилисане камене конзоле уграђене изнад прозора на северној и јужној страни цркве, између којих се налазе рељефни украси (сл. 2, 3, 4 и 5). Ови комади су вероватно донети са неког оближњег локалитета и употребљени при зидању цркве. За сада није познато где би се овај локалитет могао налазити.

У току истраживања отворено је пет сонди, како је и програмом било предвиђено (сл. 6). Сонде су се налазиле уз спољне зидове објекта са источне, јужне, западне и северне стране. Програмом је било предвиђено и отварање једне сонде у унутрашњости цркве. Међутим, ова сонда није била отворена због тога што је под

у цркви израђен од дебелог слоја бетона (око 0,20 m), а и због ограниченог времена за истраживачке радове.

Сонда 1/81 налазила се са источне стране цркве у оси апсиде, а размере су јој биле 1,80x1,50 m. После скидања бетонског и старијег каменог плочника, појавио се, на дубини од око 0,20 m од површине, слој грађевинског шута, који је, вероватно, нанет да би се заравнао терен приликом последњих поправки цркве из 1922. године. Овај слој је просечно дебео 0,20 m. Испод њега се пружао слој мрке земље просечне дебљине 0,50 m. Занимљиво је да у овом слоју није било покретних археолошких налаза. Слој је потпуно чист, са веома ретким комадима ситнијег камена. Једини налаз представља мала турска пробушена аспра, која је нађена у источном делу сонде, на дубини од 0,35 m од површине. Здравница — светломрка, глиновита — почела је да се појављује у источном делу сонде на дубини од око 0,60 m од површине и у благом је паду према темељној зони цркве. Пошто се дошло до здравице, истраживања су настављена само на делу уз темељну зону. Овде се на дубини од 1,50 m од површине појавио скелетни гроб (бр. 1) укопан у здравицу (сл. 7), са правилном орнијентацнјом западисток. Гроб је потпуно уништен темељним укопом, тако да су остале сачуване само кости потколеница. Уз кости су нађени и трагови иструлелог дрвета од сандука. Гробних прилога није било.

Темељна стопа цркве пружа се у дубину од 1,48 m од површине. Сокл темељне стопе налази се на самој површини данашњег терена, само што је на овом делу био прекривен бетонском стазом. Ширина сокла овде износи 0,24 m. Прва два реда темељне стопе, до 0,40 m од површине, рађена су од лепо тесаних камених квадера. Остали део стопе рађен је од притесаних камених блокова неједнаке величине, заливених белим кречним малтером. Сонда 2/81 налазила се са јужне стране цркве а размере су јој биле 2,50x2,50 m. Ниво данашњег терена овде је у благом паду од истока према западу. Као и у претходној сонди, после скидања бетонске стазе и каменог плочника, појавио се слој нивелационог насипа дебљине око 0,15 m. У овом слоју пронађене су две надгробне плоче (гробови бр. 2 и 3). Надгробна плоча на гробу бр. 2 појавила се непосредно испод садашње површине терена (сл. 8). Орнаментисана је двома плитко урезаним паралелним канелурама, које образују правоугаоно поље. Упоредивањем са надгробним споменицима са некропола у северној Србији може се датовати у другу половину XVIII или почетак XIX века.²⁰ Надгробна плоча на гробу бр. 3 појавила се на 0,18 m од површине и није обрађена.

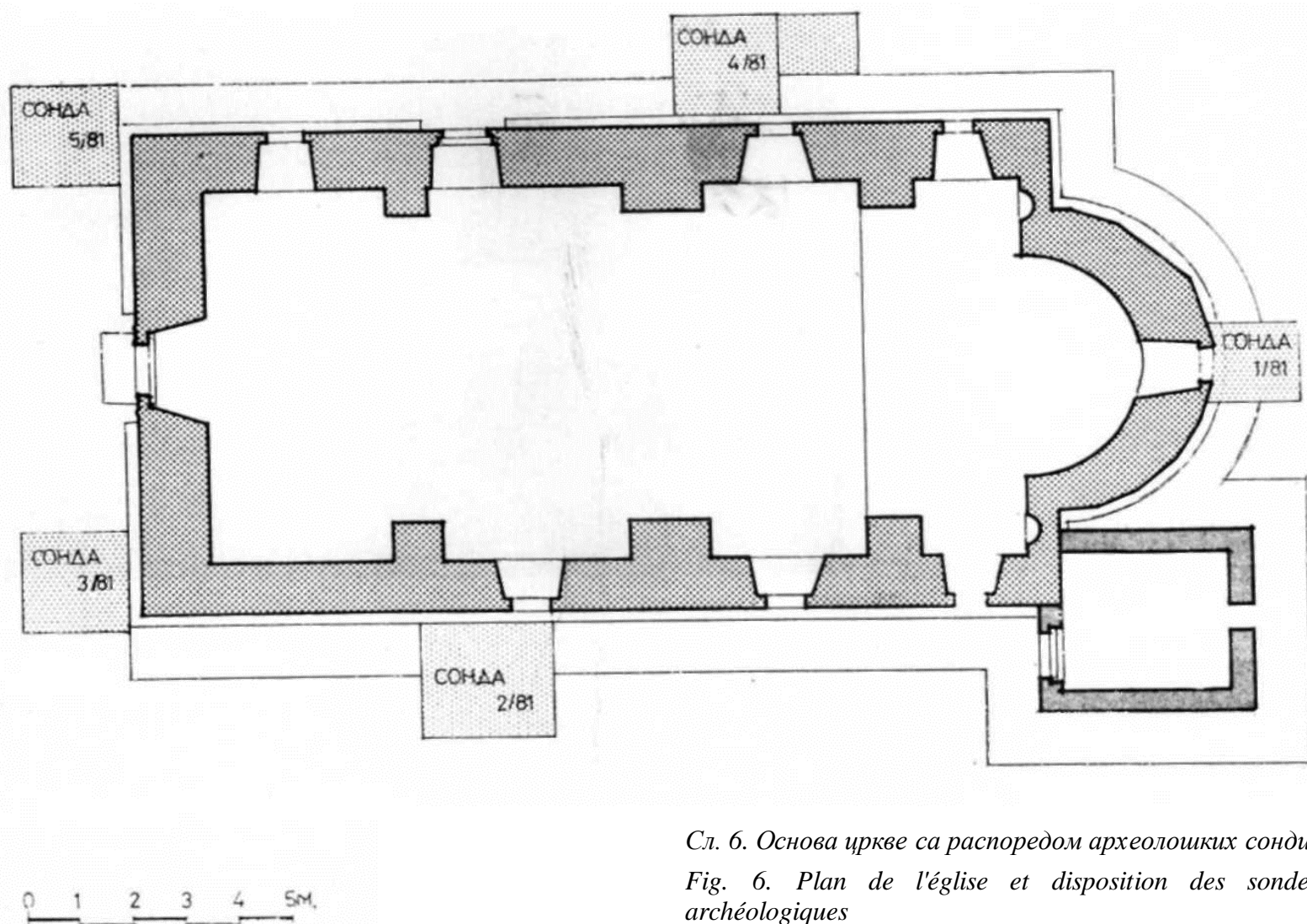
¹⁶ Р. М. Грујић, *нав. дело.*, 87.

¹⁷ Б. Вујовић, *нав. дело.*, 41 и 44.

¹⁸ *Исто*, 44.

¹⁹ *Исто*, 45.

²⁰ М. Миловић, етнолог, сарадник Завода за заштиту споменика културе града Београда, евидентирала је и обрадила некрополе и појединачне надгробне споменике на територији Београда. Документацнја се налази у Заводу града.

Сл. 6. Основа цркве са распоредом археолошких сонди
 Fig. 6. Plan de l'église et disposition des sondes archéologiques

Испод нивелационог слоја пружао се слој мрке земље просечне дебљине 1,10 m. Археолошког материјала има у веома малим количинама, углавном неколико фрагмената неолитске, старчевачке керамике, тако да је слој сразмерно чист. На дубини од 0,34 m од површине појавила се надгробна плоча на гробу бр. 4. И ова плоча је од необрађеног каменог блока (сл. 8). Како су надгробне плоче са гробова бр. 2 и 4 залазиле већим својим делом у западни профил сонде, а плоча са гроба бр. 3 и у јужни профил, гробови овом приликом нису отворани. Здравница се у овој сонди појавила на дубини 1,50 m, и иста је као и у сонди 1/81.

Крај темељне зоне цркве налази се на 1,20 m од површине. Испуст темељне стопе је на садашњој површини терена и широк је 0,22 m. Као и у претходној сонди, прва два реда камена темељне стопе, до дубине 0,40 m, рађена су од лепо тесаних камених блокова, док је остали део од притесаног камена утапаног у кречни малтер.

Сонда 3/81 налазила се на југозападном углу цркве, са њене западне стране, и имала је размере 2,00x2,00 m. У горњим слојевима стање је исто као и у претходне две сонде. И овде је нивелациони слој просечно дебео 0,20 m. Испод овог слоја пружа се слој мрке земље дебео око 0,80 m. На дубини од 0,40 m и 0,50 m од површине нађене су две необрађене камене надгробне плоче (гроб бр. 5 и 6). Плоча на гробу бр. 5 залази у северни и западни профил сонде, док плоча на гробу бр. 6 залази већим својим делом у јужни профил сонде. Због тога гробови нису отворани. У овом слоју нађено је веома мало покретног археолошког материјала; само неколико фрагмената средњовсковне керамике и делови дна и трбуха једног већег суда. Суд има облик лонца, дебљих зидова, развијеног трбуха који се сужава према равном дну. Био је израђен од песковите земље у мркој боји печења. Служио је као огњишна посуда, што се може закључити по тра-

говима гари на његовој површини. Рађен је на витлу. На основу сродног материјала, ова керамика могла би се датовати у XV век, али, због веома малог броја фрагмената, ово се датовање не може са сигурношћу узети као тачно.

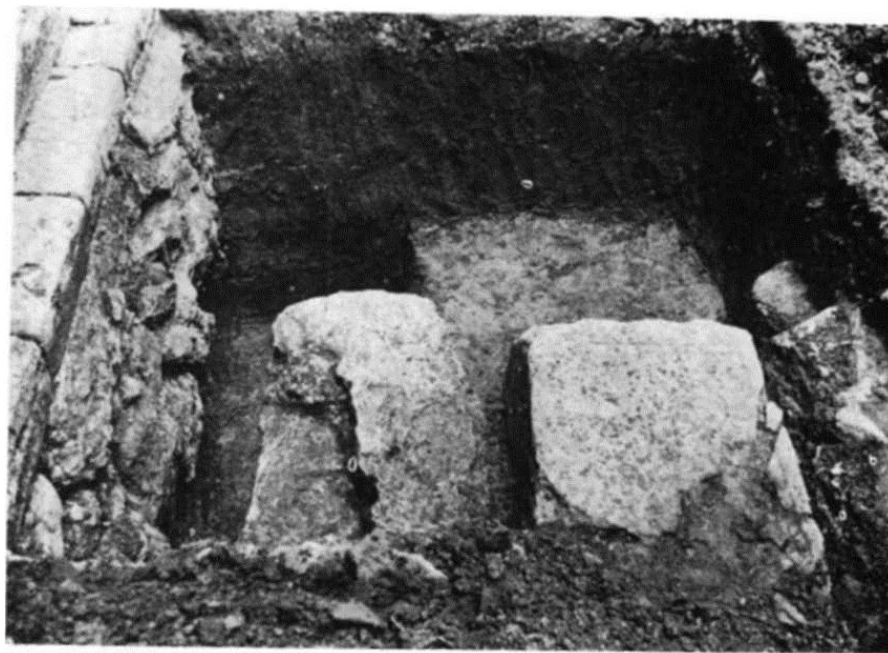
Испод слоја мрке пружао се слој светломрке земље, дебео око 0,50 m. У овом слоју нађен је већи број фрагмената неолитске, старчевачке керамике. На дубини од 1,30 m од површине откривен је скелетни укопан гроб (бр. 7) у коме су се налазили само остаци две лобање, од којих је једна била дечија. Гроб је раније био уништен и није било прилога.

На овом делу темељна стопа почиње на 0,54 m изнад површине терена, стварајући тако банак на фасади цркве. До тога је вероватно дошло због пада терена од истока ка западу и северу. Испуст темељне стопе широк је 0,23 m. Рађен је од тесаних камених блокова до дубине 0,40 m од површине. Остали део је од притесаног камена све до краја темељне зоне, на дубини од 1,00 m од површине. Здравница је у овој сонди иста као и у претходне две, а појавила се на 1,70 m од површине.

Сонда 4/81 отворена је на северној страни цркве и имала је размере 2,00x2,00 m. И на овој страни се нивелациони слој налази одмах испод каменог плочника. Испод нивелационог слоја пружао се слој тамномрке земље дебео између 0,40 и 0,50 m. У њему је нађен већи број фрагмената римске керамике, која може потицати из III века. Овај слој лежи непосредно на стени која се појављује на дубини 0,60 m у западном, а 0,80 m у источном делу сонде и у паду је према северу. На дубини од 0,40 m од површине откривена је надгробна плоча у облику слемењака (гроб бр. 8), која је залазила у источни профил сонде. Услед овога сонда је у том делу проширена, тако да се могла измерити њена дужина. Плоча је дуга 1,50 m, широка 0,62 m и дебела 0,15—0,35 m. На

Сл. 8. Сонда 2181 — надгробне плоче на гробовима бр. 2, 3 и 4 (снимио З. Симић)

Fig. 8. Sonde N° 2, enfoncée en 1981 — dalles funéraires des tombes №- 2, 3 et 4 (Photo Z. Simić)

једној страни је нешто заобљена, што може бити последица и каснијег оштећења. Рађена је од једног каменог блока и доста грубо клесана. На овој плочи нема никаквих трагова украшавања. После подизања плоче, испод ње је пронађен скелетни гроб (сл. 9). Гробна рака је израђена веома необично, наиме, у стену је укопано место за покојника. Скелет је имао правилну оријентацију западисток. Испод главе се налазио плочасти камен. Приликом чишћења гроба нађена су три мања гвоздена кована клина. Испод скелета нису откривени остаци дрвета. Ово наводи на закључак да је покојник после полагања у раку био прекривен даскама само са стране и одозго, односно да

Сл. 7. Сонда 1/81 — гроб бр. 1 (снимио З. Симић)

Fig. 7. Sonde N° 1, enfoncée en 1981 — tombe № 1 (Photo Z. Simić)

није био стављен у дрвени сандук. Гроб је био без прилога.

Крај темељне зоне цркве у овој сонди лежи непосредно на стени. Сокол темељне стопе налази се на 0,28 m изнад површине терена и широк је 0,21 m. Темељна зона рађена је исто као и у осталим сондама.

Сонда 5/81, у размери 2,00x2,00 m, била је постављена на северозападном углу цркве, са њене западне стране. У горњим слојевима стање је исто као и на осталим истраженим површинама. Испод нивелационог слоја појављује се слој тамномрке земље, дебело око 0,50 m, који лежи на стени. У слоју је откривено веома мало фрагмената керамике, који су атипични, тако да им се временска припадност не може одредити. Темељна зона обрађена је исто као и у сонди 3/81, на југозападном углу цркве. Крај темељне зоне лежи на стени.

У току радова извршено је чишћење од лишјајева и техничко снимање античке стеле која се налази у порти белјинске цркве (сл. 10). Као што је већ речено, податке о њој имамо код Н. Вулића.²¹

*
* *
*

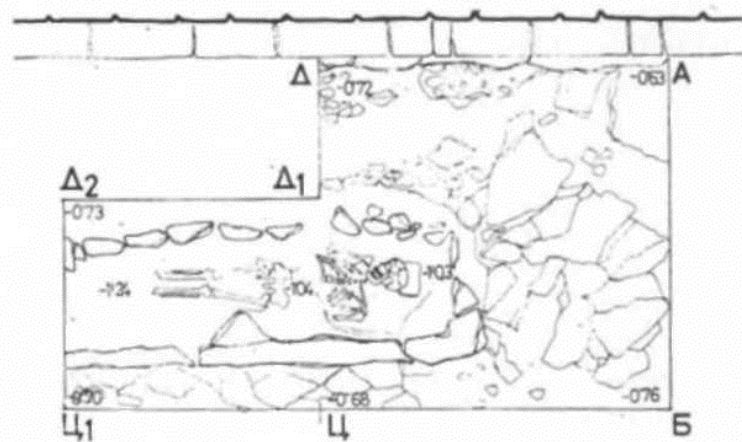
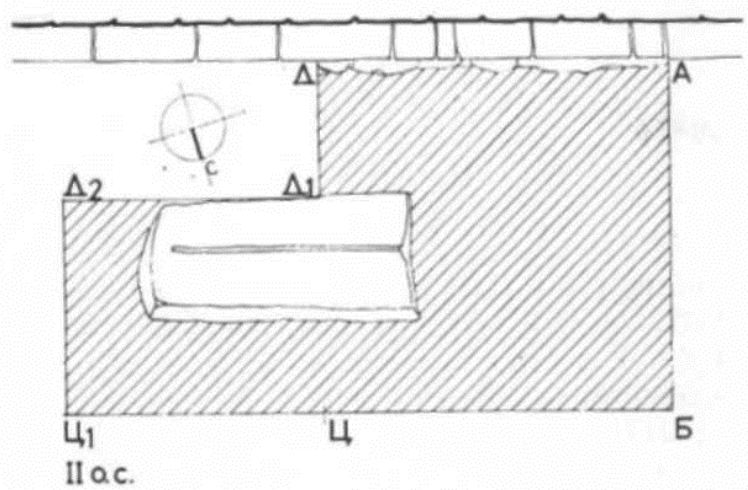
На основу анализе писаних извора, као и резултата добијених археолошким истраживањима, могу се извести закључци о постојању старијег црквеног објекта и стратиграфској издвојености културних слојева на овом локалитету.

Трагови старије цркве, која се налазила на месту постојећег објекта, нису пронађени у отвореним сондама. Са сигурношћу се може тврдити да се темељи ове грађевине налазе унутар темеља нове цркве.

Такође није потврђена ни претпоставка да су, можда, темељи нове цркве налегли на старије и да је делом коришћен материјал са старије цркве²², јер не постоје видљиве разлике у начину зидања, изузев већ поменутих

²¹ Видети нап. 9.

²² Б. Вујовић, *нав. дело.*, 43.

ОСНОВА НА НИВОУ СТЕНЕ И ГРОБ 8.

Сл. 9. Сонда 4/81 — отворена 1981 — основа сонде и гроба бр. 8 и профили сонде

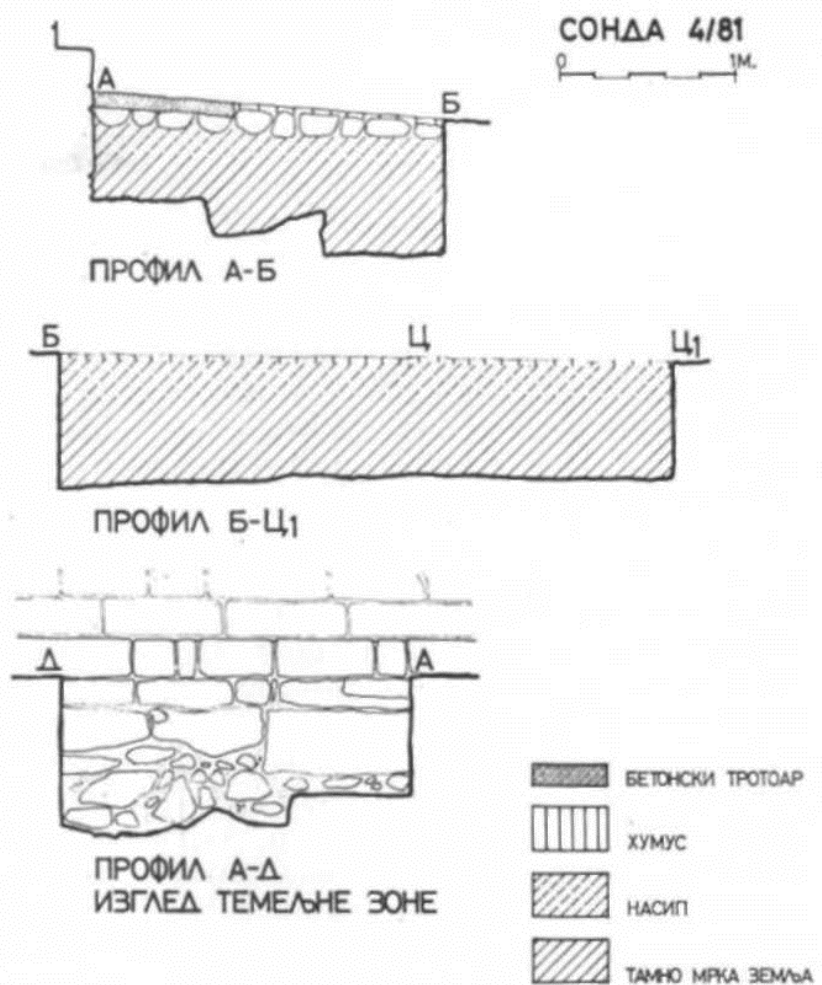

Fig. 9. Sonde 4, enfoncée en 1981 — fond de la sonde: tombe N° 8 et profils de la sonde

уграђених сполија на фасадама цркве, које су могле бити донете и са неког за сада непознатог локалитета у близини.

Податак који се јавља у Акту бр. XXIV Митрополијскопатријаршијског архива у Сремским Карловцима, а који се односи на рушевине старог града, такође за сада није могао бити проверен. Могуће је да се односи на већ установљен археолошки локалитет „ЗбеговиштеМеђуриче“, који се једним делом налази у хатару села Бељине, а другим у хатару села Борка, и који је од Бељине удаљен око 40 минута хода на југозапад, према ушћу Барајевске реке у Бељаницу. На овом локалитету, који према површинским налазима и конфигурацији терена захвата већу површину, поред античког има и средњовековног материјала. Са овим локалитетом могу се довести у везу и уграђени комади пластике у бељинској цркви. Одговор на ово питање пружиће истраживања овог локалитета предвиђена за 1982. годину.

Посматрајући ситуацију на истраженим површинама, могу се утврдити три основна културна и стратиграфски издвојена хоризонта: неолитски, антички и средњовековни.

Неолитски хоризонт, са керамиком старчевачког периода, јасно је заступљен у сондама 2/81 и 3/81. Земља је од мрке до светломрке боје. Лежи изнад здравце и представља остатке неког мањег старчевачког насеља, које је формирано на овом простору, пошто је околина пружала веома добре услове за живот.

У овом слоју нађено је обиље фрагмената керамике, нарочито у сонди 3/81. Заступљени су

Сл. 10. Античка стела која се данас налази у порти цркве у Бељини

Fig. 10. Stèle antique qui se trouve actuellement dans la cour de l'église de Beljina

углавном бомбастичних судова, са вертикално пробушеним или брадавичастим дршкама, најчешће равног обода. Судови су грубе фактуре од лоше пречишћене земље, рађени слободном руком, а неки су и украшени техником урезивања орнамената ноктом.

У овом слоју нису нађени остаци архитектонских објеката. Може се претпоставити да се остаци овог насеља шире даље према југозападу, падином која се спушта према путу што води кроз средиште села.

Антички хоризонт се није могао јасно издвојити, осим у сонди 4/81, где је најјасније изражен и лежи на самој стени. Фрагменти керамике нађени у овом слоју припадају разним облицима посуда, рађених од фино пречишћене глине, у црвеној и светлосивој боји печења. Све посуде су рађене на брзом витлу. Слој се према налазима може датovati у III век. Облици посуда припадали би типовима римске провинцијске керамике распрострањене на овом подручју.

Средњовековни хоризонт најјасније је изражен у сонди 3/81. Лежи изнад неолитског слоја и земља му је мрке боје. На основу

већ поменутог материјала може се оквирно датovati у XV век. Овом хоризонту припадали би и остаци старије некрополе са већим необрађеним каменим надгробним плочама у сонди 2/81 (гробови бр. 3 и 4), у сонди 3/81 (гробови бр. 5 и 6), у сонди 4/81 (гроб бр. 8) и вероватно гроб бр. 1 у сонди 1/81.

Надгробни споменик поменутог Вуксана датovan је натписом у прву половину XVI века, док већина осталих гробних белега припада некрополи из XVIII и с почетка XIX века, односно времену подизања постојеће цркве.

На основу груписања гробова око цркве може се закључити да је средњовековна некропола настала на средишњем делу заравни где се данас налази црква, око старијег објекта који је био на истом месту, а да се током времена ширила према ободу локалитета.

Данашње гробље, које се још увек користи, удаљено је око 150 m од цркве и одвојено од старије некрополе. Чини нам се да су, и поред тога што је овим ископавањима истражена веома мала површина локалитета, добијени значајни подаци за вредновање цркве Св. арханђела Михаила у селу Бељини.

Saint-Archange-Michel du village de Beljina — Résultats des sondages archéologique —

ZORAN SIMIĆ

Les sondages archéologiques entrepris à Beljina autour de l'église dédiée à saint Archange Michel ont pour but de recueillir les données nécessaires à l'élaboration d'un projet, sur la base duquel le site archéologique se trouvant au village de Beljina et comprenant l'église en question devrait être inscrit sur le registre des monuments historiques.

Il a fallu, donc, effectuer une coupe perpendiculaire des strates du terrain qui équivaldraient aux couches culturelles de ce site, en vue de reconnaître, à cet endroit, l'existence éventuelle des vestiges d'une construction enterrée; on se proposait, en outre, d'obtenir les données exactes relatives à la profondeur des fondations de l'église actuelle.

Saint-Archange-Michel se trouve au milieu du village. L'église est entourée des débris d'une vieille nécropole dont les monuments funéraires remontent aux XVIIIe et XIXe siècles. Parmi ceux-ci, dans la partie sud de la cour de l'église, se trouve un monument funéraire qui, suivant l'épithaphe conservée, date de 1526. Ce fait portait à supposer l'existence d'une nécropole antérieure à celle des XVIIIe et XIXe siècles. Les vestiges de la culture matérielle mis au jour sur le territoire du village indiquent que cette région était habitée depuis les

temps les plus reculés et, selon des sources écrites on pourrait présumer qu'un lieu cultuel ou une église avait existé ici dès le moyen âge.

L'église actuelle de Beljina fut bâtie entre 1813 et 1819: c'est ce que confirment une inscription gravée sur le portail septentrional de l'église et de nombreuses informations écrites.

Au cours des travaux de recherche, cinq sondes ont été installées autour de l'église dédiée à saint Archange Michel, conformément au programme préalablement établi. Les sondes étaient disposées contre les murs extérieurs de l'église.

L'analyse de sources écrites et celle des résultats obtenus dans les recherches archéologiques nous ont permis de tirer des conclusions quant à la reconnaissance d'une église plus ancienne audessous de celle d'aujourd'hui et à l'identification des couches culturelles existant dans ce site.

L'existence des vestiges d'une église antérieure n'a pas été constatée à l'extérieur des fondations. On peut prétendre avec certitude que les fondations de

de cette construction ne peuvent se trouver qu'à l'intérieur de l'église actuelle.

La supposition selon laquelle les fondations de l'église actuelle reposeraient sur celles d'une église plus ancienne et que les constructeurs de la nouvelle église auraient utilisé les matériaux d'une église bâtie antérieurement à cet endroit, — supposition faite par des chercheurs qui nous ont précédés dans les travaux de sondage — n'a pas été confirmée par nos recherches. Nous avons établi qu'il n'existe pas de nettes différences quant à la manière de bâtir, sauf pour les éléments qui, provenant des constructions antérieures, ont été insérés dans les façades de l'église.

L'observation de la situation sur les superficies qui ont fait l'objet de nos recherches nous permet de reconnaître l'existence de trois horizons culturels fondamentaux qui sont stratigraphiquement séparés: ils appartiennent respectivement au néolithique, à l'Antiquité et au Moyen âge.

L'horizon néolithique est situé audessus de la terre vierge et il est constitué par les restes d'une agglomération du début de l'âge néolithique («époque de Starčevo») qui avait existé à cet endroit. Dans cette couche nous avons découvert une profusion de fragments de céramique. Ce sont, pour la plupart, des récipients convexes de formes différentes, munis de queues verticalement forées ou de bords généralement plats. La facture de ces récipients, faits avec de la terre mal épurée, est grossière.

Ils sont fabriqués à la main. Certains comportent une ornementation gravée à l'ongle.

L'horizon de l'Antiquité n'a pas pu être nettement reconnu. Les fragments de céramique, mis au jour dans cette couche, appartiennent aux différentes formes de récipients, faits avec un argile purifié et présentant, après cuisson, une couleur rouge ou gris clair. Tous les récipients ont été façonnés au tour. À en juger par les produits des fouilles, la couche peut être située au IIIe siècle. Les formes des récipients pourraient être rattachées aux types de céramique caractéristiques des provinces romaines et fréquents dans cette région.

L'horizon médiéval n'est parfaitement net que dans une seule des cinq sondes. Le matériel mis au jour peut être situé au IVe siècle. C'est à cet horizon qu'appartiennent probablement, à leur tour, les vestiges de la vieille nécropole, découverte au cours des travaux de prospection. Les tombes étant concentrées autour de l'église, on pourrait en conclure que la nécropole médiévale s'était constituée dans la partie centrale du plateau où se dresse l'église actuelle, autour d'une construction ancienne et que, peu à peu, elle s'est étendue vers les bords du site.

Il nous semble que malgré le fait que ces sondages archéologiques ont été effectués sur une superficie exiguë du site, les résultats obtenus présentent de l'importance et permettent de mieux évaluer SaintArchangeMichel de Beljina.